

Mossornas vänners höstexkursion på och invid Älvdalens skjutfält

Urban Gunnarsson, Svärdsjö

Mossornas vänners tredagarsmöte ägnades i år åt att besöka de mestadels okända skogarna och myrarna runt Trängslet i norra delen av Älvdalens kommun. Under exkursionen besöktes även området i Älvdalens skjutfält. Skjutfältet är 52 000 ha stort och förvaltas av fortifikationsverket. Idag jobbar ett tiotal personer på skjutfältet, men det finns nu signaler om snara neddragningar. Tidigare (under början av 2000-talet) gjordes en översiktlig inventering av skjutfältets natur även en del mossor, men väldigt få noteringar om mossor finns från skjutfältet. Flera naturreservat finns i närheten av Trängslet och vi besökte Rensjön, Rödberget och Södra Trollegrav.

Området runt Trängslet har en variabel topografi. Detta beror delvis på Älvdalsporfyrens relativt lättvittrande egenskaper. Porfyren är dock oftast en ganska sur bergart, men vissa områden har en rikare flora då mer rika diabasstråk kan förekomma i berggrunden. Nuförtiden är Trängsletdammen en viktig påverkansfaktor i området, från att tidigare varit flera fantastiska forssträckor och vattenfall vid Trängslet, är det idag en fem mil lång krafterksdamm. Vattnet leds nu i en kanal vid sidan av den forna älvfåran.

Uppslutningen till exkursionen var stor, med totalt ett tjugotal deltagare. De flesta fynd som gjorts under exkursionen har rapporterats in på Artportalen. Några av de mer intressantare fynden finns dock rapporterade här. Fler fynd finns nog också att hitta i insamlat material som de olika exkursionsdeltagarna gjort och inte hunnit rapportera ännu.

Fredag den 21 september 2012

Vi börjar dagen med en genomgång av skjutfältsansvarige, kapten Kent Bladfält. Här får vi en tillbakablick över skjutfältets historia och idag något osäkra framtid. Efter genomgången kastar vi oss hängivet ut i naturen, denna dag får vi inte besöka skjutfältet, p.g.a. övningar inne på fältet.

Alla sätt att samla mossor på är bra!

Aftasgraven är första nedslaget. Härifrån finns en gammal lokaluppgift om kalkäppelmossa *Plagiopus oederianus*, som vi dock förgäves söker efter. Men under besöket i bäckravinen finner vi en hel del annat exempelvis purpurmylia *Mylia taylorii*, som visar sig vara tämligen allmän, med rikliga fynd på alla besökta lokaler de kommande dagarna. Purpurmylian är annars tämligen ovanlig i landskapet. Intressant var också fynden av fällmossa *Antitrichia curtispendula* som inte är speciellt vanlig i norra delen av länet, lapptrattmossa *Amphidium lapponicum* och liten klipptuss *Cynodontium tenellum*. Andra intressanta icke-mossfynd i graven var gultoppig fingersvamp *Ramaria testaceoflava* och varglav *Letharia vulpina*. När man besöker Aftasgraven funderar man på hur det kan ha sett ut i nedre delen av dalen tidigare, den del som idag ligger under Trängsletdammens vattenyta. Var det här man hade kalkäppelmossan tidigare?

Vi förflyttar oss efter lunchrasten några kilometer åt NV till Rensjöns naturreservat, ett stort urskogsreservat som huvudsakligen domineras av tall, men som även har inslag av fuktiga bäck- eller källstråk med gran. På vägen dit passerar vi en nyligen bränd del av reservatet (söder om Rensjön). Här utförde Länsstyrelsen Dalarna under senvåren en naturvårdsbränning. Turen går dock till norra delen av reservatet. Här finns rikligt med lågor och torrakor, vilket gör att antalet artfynd kopplade till död ved är stort. Vedtrappmossan *Anastrophyllum hellerianum* är en av de vanligaste arterna i området, men även skogs-trappmossa *A. michauxii* hittas. I bäcken hittades en flera dm lång Marsupella, som vi efter noggrann undersökning trots allt bestämmer till klipprostmossa *Marsupella emarinata*, och smal näckmossa *Fontinalis darlearlica*. De två lämmelmossarterna, tandad lämmelmossa *Tetraplodon angustatus* och lämmelmossa *T. mnioides* hittades växande på en och samma spillningshög på en liggande trädstam. I en rotvälta på sandmarken hittas bl.a. stor grävlingmossa *Pogonatum urnigerum* och jordveckmossa *Diplophyllum obtusifolium*. Den senare det sjunde fyndet av arten i länet enligt Artportalen. På lite torrare mark hittades rikligt med taigakvastmossa *Dicranum drummondii*. Efter några timmar i reservatet drar vi vidare till dagens sista lokal.

Rikkärret vid Kalkån ingår i Länsstyrelsen Dalarnas rikkärrens inventering. Här finns bl.a. en känd förekomst av axag. Vi beger oss ner till det något sluttande rikkärret och hittar en del arter knutna till kärr- och källmiljöer, ett flertal vitmossarter, bl.a. rikkärrensarterna purpurvitmossa

Sphagnum warnstorffii, krusvitmossa *S. annulatum* och lockvitmossa *S. contortum*. Dessutom flera arter som förekommer i intermediära till rika kärr exempelvis: korvskorpionmossa *Scorpidium scorpioides*, späd skorpionmossa *S. cossonii*, brun glansvitmossa *Sphagnum subfulvum*, gyllenmossa *Tomentypnum nitens*, maskgulmossa *Pseudocalliergon trifarium* och mässingmossa *Loeskypnum badium*. Efter någon timmes klafsande i rikkärret börjar det att skymma och vi beger oss utsvultna åter till förläggningen i Trängslet eller till en av pizzeriorna i Älvdalen.

Lördag den 22.

Denna dag får vi komma in på skjutfältet, men p.g.a. övningar i delar av fältet får vi ta en omväg för att komma till dagens exkursionsmål, Rödbergets naturreservat. Reservatet består huvudsakligen av urskogsartad tall- och granskog, med inslag av bäckraviner, källor och myrdråg, samt i östra delen sluttande kärr. Högst upp på berget finns en ganska speciell och besöksvärd toppstuga med utkikstorn, här kan man övernatta om man vill.

Flera artfynd gjordes i bäckravinen i reservatets västra del stor måntandsmossa *Harpanthus flotovianus*, rörsvepemossa *Jungermannia subulata* var. *leiantha*, sågskapania *Scapania umbrosa*, och i bäcken bäcksidemossa *Plagiothecium platyphyllum*. Vid de olika porfyrrklippbranterna hittades liten trappmossa *Anastrophyllum minutum* och bergveckmossa *Diplophyllum taxifolium*. Efter lunch gick vi vidare mot de sluttande myrarna och sumpskogarna i reservatets östra del. I ett artrikt intermediärt kärr dyker de relativt ovanliga vitmossorna blek vitmossa *Sphagnum aongstroemii* och piskvitmossa *S. jensenii* upp. Det blir en rejäl promenad i höstrusket (med inslag av snöblandat regn) och vi samlas nöjda vid fåboden Skarptäkt innan vi lämnar området. Några av deltagarna hittade ett rikare parti i kärret och här gjordes fynd av kärrlobmossa *Tritomaria polita* och nordlig tuffmossa *Palustriella decipiens*.

Den sena eftermiddagen ägnades åt vattenfallet och bäckravinen längs Knärån vid Stops fåbodrar (eller Stopsbodarna som det står på vissa kartor). Vattenfallet är här imponerande högt och forsdimman trycker på och dränker den närmaste delen nedströms vattenfallet. I vattensipperområdet på östra sidan ån hittades bl.a. kruskalkmossa *Tortella tortuosa*, skuvknölmossa *Oncophorus virens*, blåsflikmossa *Lejeunea cavifolia*, kuddtrattmossa *Amphidium mougeotii*, rost-

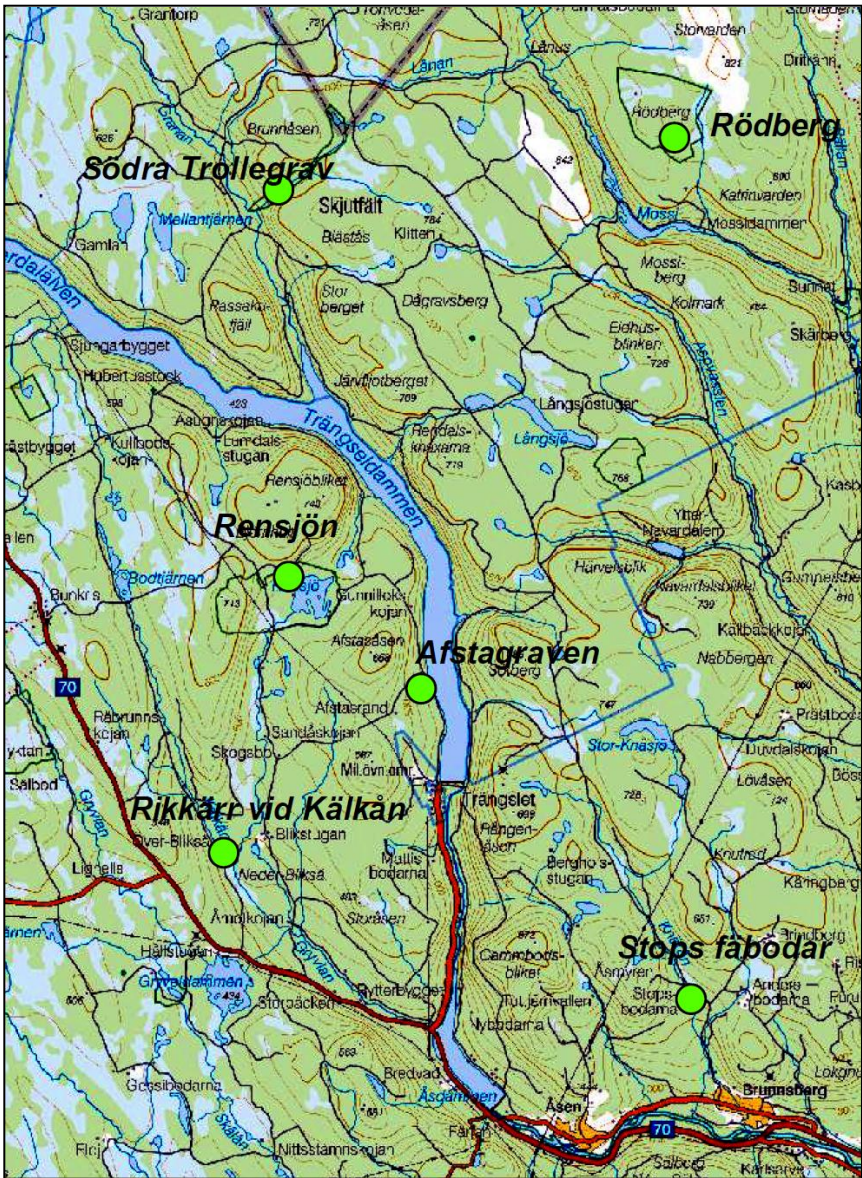
lummermossa *Tetralophozia setiformis* och blocktrappmossa *Anastrophyllum saxicola*. I forsdimman på västra sidan hittades sipperblindia *Blindia acuta* och skedvitmossa *Sphagnum platyphyllum*. Många arter typiska för rikärr hittades i de fuktiga klippväggarna och i blockhavet exempelvis t.ex. röd skorpionmossa *Scorpidium revolvens* och svanmossa *Meesia uliginosa*. Ett mycket intressant fynd av timmerskapania *Scapania apiculata* (EN på rödlistan) samlades in på en trädstam som låg i strandkanten (bestämd och inrapporterad av Tomas Trotschke). Timmerskapania är en ovanlig art som dock finns på ett tjugotal lokaler i norra delen av Dalarna. När vi nöjda lämnar vattenfallet är det redan halvmörkt, mat och stugvärme lockar.

Söndag den 23.

Dagens tur går till Södra Trollegrav (eller Västra Trollegrav, som ravinerna också kallas). Under promenaden längs ån Granan till Trollgravsbäckens mynning i ån stötte vi på ett intressant ängsartat område med en unik artsammansättning. Här fanns mosippa, kattfot och fältgentiana i ett kärrpåverkat område. Vid en mer detaljerat genomsök av området på vägen hem hittades i detta intermediära till rika kärr brun glansvitmossa *Sphagnum subfulvum* och invävt emellan dess skott hittades myrflikmossa *Lophozia laxa*, som har runt 5 kända lokaler i Dalarna.

Väl uppe i den smala kanjondalen omgivet av tvära branter ägnades sen stor del av tiden åt att klättra längs bergväggarna, att ta sig över de mångtaliga lågorna och över Trollgravsbäcken. I branterna hittades skuggmossa *Dicranodontium denudatum*, liten revmossa *Bazzania tricrenata* och brun frostmossa *Gymnomitrium concinnatum*. På lågorna hittades både ved- och skogstrappmossa *Anastrophyllum hellerianum* och *A. michauxii*, skör kvastmossa *Dicranum fragilifolium* och liten hornflikmossa *Lophozia ascendens*. Vi kom inte så högt upp i graven, som är flera kilometer lång, utan exkursionsdeltagarna fick efterhand avvika från Trollegrav för att hinna med tåg i Mora eller att komma hem i tid.

Slutintrycket av exkursionen var att det finns många spännande miljöer för både mossor och naturintresserade i och runt Älvdalens skjutfält. Tre dagar kändes som en kort tid för att riktigt hinna upptäcka de pärlorna i naturen i och runt skjutfältet. Tack till alla som bidragit till att öka kunskapen om kryptogamfloran i detta avlägsna hörn av Dalarna!

Översiktskarta över de besökta lokalerna runt Trängslet.

Den fuktiga bäckmiljön i Afstagraven, i förgrunden Daniel Udd.

Knäåns vattenfallet vid Stops fäboddar. Forsdimman står här tät.